

Відгук
Офіційного опонента на дисертацію Вакульчук Ольги Анатоліївни
«Багатотиражні газети України як феномен радянської преси
(1917–1941 рр.)»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за
спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство,
бібліографознавство

Актуальність поданої до захисту дисертації О. А. Вакульчук зумовлюється не лише потребою введення до наукового обігу широкої джерелознавчої бази, висвітлення інформаційного потенціалу багатотиражної преси України, а й переосмисленням ролі і місця преси, яку донедавна чимало науковців не вважали за повноцінне джерело, трансформуванням її соціальних функцій в сучасному суспільстві,. Величезні обсяги багатотиражних газет зупиняли багатьох дослідників, які не могли охопити весь фактичний матеріал і знайти способи і методи його систематизації і класифікації. Тому історія становлення і розвитку цього різновиду преси і його перспективи в сучасний складний період суспільних перетворень є, без сумніву, актуальною темою.

Актуальність питань пресознавства зумовлюється тим міцним підґрунтям, яке закладене творчим доробком вітчизняних і зарубіжних дослідників преси, насамперед, науковцями Науково-дослідного інституту пресознавства Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України.

Дисертація О. А. Вакульчук належить до тих наукових праць, що демонструють, з одного боку, класичні вимоги до поняття джерельної бази та її бібліографічного і джерелознавчого аналітико-синтетичного опрацювання, а з іншого – дозволяють з позицій сучасної історичної науки оцінити джерельну змістовність величезного комплексу газетного матеріалу одного з найскладніших періодів української історії ХХ ст.

Продуманою, логічно вмотивованою є структура дисертації, яка складається зі вступу, п'яти розділів, розбитих на 18 підрозділів, висновків, списку джерел та літератури, додатків.

Зрозуміло, в історіографічному плані дисертантка буде дослідження не на порожньому місці і має попередників, які вивчали окремі аспекти діяльності багатотиражних газет. Дисертантка всебічно і критично виважено проаналізувала стан дослідження проблеми в українській і зарубіжній історіографії, показала неповноту попередніх досліджень. Об'єктом вивчення радянських науковців були переважно ідеологічні аспекти діяльності преси, а дослідники незалежної України лише побіжно згадували багатотиражні газети як один з різновидів радянської преси.

Дисертаційна робота відзначається високим джерелознавчим рівнем. У дисертації використано документи і матеріали архівних фондів, документальні публікації, статистичні матеріали, чимала кількість газетних видань (понад 5 000 видань 1917–1941 pp. були залучені до наукового дослідження). У дисертації чи не вперше показано весь спектр багатотиражних газет тих років, що робить дослідження особливо цінним.

Наукова новизна дисертаційної роботи тісно пов'язана з актуальністю теми. Розглянуто принципові аспекти теоретичних зasad проблеми, визначено основні поняття друкованих засобів масової інформації, запропоновано методику моделювання та змістово-кількісного аналізу багатотиражних газет.

Проведено значну комплексну науково-бібліографічну роботу з виявлення газет та газетних матеріалів, застосовано методи бібліографічної евристики, використано методи бібліографознавчого, джерелознавчого, історіографічного аналізу газетних видань. Відповідно до поставлених завдань здійснено предметно-тематичну класифікацію та систематизацію газетних джерел, визначено їхню бібліографічну та джерелознавчу цінність. Розкрито широкий джерелознавчий потенціал цього виду преси з боку повноти, походження, змісту, а також інтерпретовано характер впливу історичних, суспільно-політичних чинників на розвиток періодичних видань. Такі дослідження дають змогу в майбутньому висвітлити повну історію всіх сегментів української преси.

На погляд опонента, у вітчизняному бібліографознавстві та джерелознавстві започатковано новий напрям — локальну пресологію. Отримані нові вірогідні теоретичні і практичні результати всеукраїнського значення. У цілому дисерантка реалізувала мету та завдання, поставлені у дисертації. Ступінь доказовості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у роботі, забезпечені теоретичною та методологічною обґрунтованістю, правильністю використаних методів, якісним науковим аналізом, широкою джерельною базою.

Практичне значення результатів полягає в реконструкції джерельної бази для подальшого історико-джерелознавчого та бібліографічного дослідження газетної періодики як окремого виду джерел, заповненні лакун в історії преси. Основні теоретичні положення і висновки можуть бути використані при підготовці узагальнюючих праць та навчальних програм з історії української періодики, бібліографознавства та джерелознавства у закладах вищої освіти. Важливе практичне значення має створена за участю дисерантки база даних «Багатотиражні газети України 1917–1941 років у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського», ряд підготовлених і опублікованих у паперовому та електронному вигляді бібліографічних покажчиків багатотиражних газет України 1917–1997 рр.

Основні положення, матеріали та результати дослідження дисерантки апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях. Обсяг та зміст наукових публікацій свідчать про повноту викладу результатів дисертації.

Автореферат адекватно відбиває зміст, структуру, основні результати і висновки роботи. Дисертація не містить академічного plagiatu, фабрикацій та фальсифікацій.

Відзначаючи вагомий внесок цього дослідження у наукове осмислення багатотиражної преси України як феномена радянської преси, з'ясування її

місця і важливості у джерельній базі української історії, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Перше питання стосується понятійного апарату. У підрозділі 2.2. дисертації визначено основні терміни друкованих засобів інформації, у тому числі корпоративної преси (с. 94–97). Термін «корпоративна преса» заслуговує на окрему теоретико-методологічну рефлексію з боку предмету, структури пресологічного знання, ролі і місця цього виду періодики серед інших видів преси.

2. Важливим є використання для характеристики структури газет та їхнього змісту кількісно-якісного аналізу на прикладі газети «Трикотажка» («Трикотажниця») – с. 121–132. Це дає змогу легко орієнтуватися у значному обсягу матеріалів газети. Однак у висновках за результатами отриманих даних бракує їхньої інтерпретації, зокрема щодо жанрів і експертної оцінки газетних публікацій.

3. Дисертантці варто було б дослідити у роботі, як відслідковувався вплив на читача, його реакції на виступи газет, здійснити аналіз листування, яке надходило до редакцій. Залишається нез'ясованим питання, чи взагалі збереглися архіви редакцій досліджуваних багатотиражних газет.

4. Відомо, що радянська преса 1920-х років брала активну участь в ліквідації неписьменності в Україні. Газети постійно віддзеркалювали цей процес, друкували спеціальні додатки та рубрики, методичні рекомендації і дидактичний матеріал для педагогічних працівників. Зокрема, матеріали Харківської газети «Геть неписьменність» через брак посібників використовувалися вчителями для навчання неписьменних українською мовою. Чи висвітлювала цю важливу проблему багатотиражна преса? Якщо так, то які багатотиражні газети активніше віддзеркалювали цей процес? Із змісту дисертації цього не видно.

5. Багатотиражна преса за структурою, змістом і стилістикою була однією з ланок в управлінні підприємствами з багатьох існуючих в радянський час неформальних способів стимулювання праці. У зв'язку з цим,

яка роль і місце корпоративної преси сьогодні в розвитку корпорацій? Також в багатотиражних виданнях пошиrenoю була практика публікації критичних матеріалів як інструменту впливу на недбалих. Цікаво, чи спостерігається критика корпоративними газетами недоліків в їхніх організаціях? Зрозуміло, що в умовах ринкових відносин такі самокритичні публікації можуть нашкодити іміджу підприємств. Доцільним видається необхідність пояснення принципової різниці між функціями і завданнями цих сегментів преси.

6. Практика діяльності радянських періодичних видань свідчить, що працівники їхніх редакцій за своїм статусом були вбудовані в систему державного управління як його функціонери. Потребує пояснення, який статус мали громадські журналісти багатотиражних газет.

7. У 1930 році понад 60% заводських багатотиражок були україномовними. Виникла потреба у забезпеченні цих газет українськими журналістськими кадрами. Яке місце в УСРР відводилося підготовці україномовних журналістів для роботи в періодиці? Яким чином була організована ця робота? Зокрема, чи брав участь у цьому процесі Український комуністичний інститут журналістики, в якому була кафедра газетознавства? Доцільно докладніше з'ясувати це питання.

8. Багатотиражні газети слугували значною джерельною базою для республіканських і місцевих газет, котрі не тільки залучали до роботи в редакціях найактивніших авторів низових органів друку, а й використовували їхні матеріали у власних публікаціях. Розширеного аналізу потребує співробітництво між багатотиражками і місцевою пресою.

9. Однією з перших найвагоміших функцій преси є інформаційна. В інформації прослідковуються чотири основні канали: політично-ідеологічні аспекти, соціально-економічні проблеми, культурний розвиток, міжнародне життя. Відповідно до пріоритетності, які питання були домінуючими на сторінках досліджуваних багатотиражних газет?

Зроблені вище зауваження та побажання не мають принципового значення, суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка є оригінальною, самостійною і завершеною працею.

Дисертаційне дослідження О. А. Вакульчук «Багатотиражні газети України як феномен радянської преси (1917–1941 pp.)» є новаційною, самостійною і завершеною працею. За актуальністю, новизною поставлених завдань, обґрунтованістю концептуальних наукових зasad, теоретичним рівнем і практичним значенням робота відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. №1197, а дисерантка Вакульчук Ольга Анатоліївна заслуговує на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальністю 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.

Офіційний опонент –
доктор історичних наук,
старший науковий співробітник,
учений секретар сектору з координації
наукових досліджень Науково-організаційного
відділу Президії НАН України

Г. Я. Рудий

